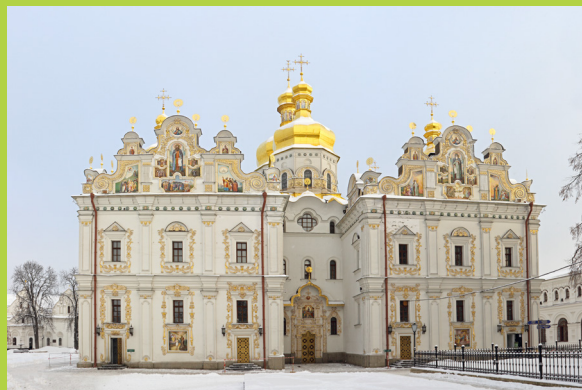

Карта акторів конфлікту на Донбасі: РЕЛІГІЙНІ АКТОРИ

Цей аналітичний огляд акторів конфлікту на Донбасі підготовлено у рамках субпроєкту «Карта конфлікту» міжнародної платформи громадянського суспільства CivilM+.

Загальною метою роботи над картою конфлікту є визначення акторів і груп, залучених до конфлікту на Донбасі на різних рівнях, а також їх впливу, взаємозв'язків, інтересів, страхів і очікувань. Передбачається, що цей аналіз допоможе визначити можливі шляхи впливу на різних стейкхолдерів з метою врегулювання конфлікту.

Автор:

Тетяна Калениченко — викладач, Національний педагогічний університет ім. М. Драгоманова; соціолог релігії і фасилітатор діалогів, ініціатива «Діалог у дії» (Київ, Україна)

Рецензент:

Вільфрід Йільге, associate fellow, Німецьке товариство зовнішньої політики (DGAP), експерт CivilM+ (Берлін, Німеччина)

Субпроєкт «Карта конфлікту» реалізується в рамках проєкту німецької громадської організації DRA e.V «Діалог заради взаєморозуміння та справедливості: європейські НУО працюють разом для подолання конфлікту на Донбасі» за фінансової підтримки Федерального міністерства закордонних справ Німеччини.

Зміст цієї публікації не обов'язково збігається з позицією Міністерства закордонних справ ФРН і думкою всіх членів платформи CivilM+.

Copyright © DRA 2020

Зміст

Українська Православна Церква (УПЦ МП) у канонічній єдності з Московським Патріархатом	3
Православна Церква України (ПЦУ)	6
Громадська організація «Елеос-Україна»	8
Українська Православна Церква Київського Патріархату (УПЦ КП)	10
Українська Греко-католицька Церква (УГКЦ)	12
Карітас України	13
Римо-католицька Церква (РКЦ)	16
Акція «Папа для України»	18
Всеукраїнська Рада церков і релігійних організацій	19
Капеланський рух у різних конфесіях, військове капеланство	21

Українська Православна Церква (УПЦ МП) у канонічній єдності з Московським Патріархатом

Ім'я актора

Релігійна організація "Українська Православна Церква"¹, предстоятель Онуфрій (Орест Березовський), митрополит Київський і всієї України

Офіційна позиція / функції щодо конфлікту

Українська Православна Церква в канонічній єдності з Московським Патріархатом (Російська Православна Церква) досі є найбільшою релігійною організацією в Україні, об'єднуючи від 11 до 12 тисяч парафій згідно з реєстрацією². Її особливість у збереженні парафій на території Кримського півострова і на непідконтрольних Україні територіях Донецької та Луганської області, що дозволяє зберігати контакт з віруючими з різними політичними позиціями. Офіційна позиція церкви залишається публічно нейтральною, підкреслюється позиція «миру» і «духовної організації», яка повинна знаходитися над конфліктом. Офіційна позиція звучить як «підтримка територіальної цілісності України і церкви поза політикою», а в заявах митрополита Онуфрія максимально нейтральною (хоча в одному з інтерв'ю раніше він називав війну «громадянською» і «братовбивчою»³). Найчастіше його позиція залишається двозначною, хоча іноді звучать «ноти протесту», як відмова встати під час хвилини мовчання пам'яті загиблих українських військових у парламенті, пояснюючи це тим, що «потрібно терміново припинити війну»⁴. Така публічна риторика церкви викликає регулярну критику (за відсутність розуміння характеру конфлікту та активних дій, прояви сепаратизму), а також нерозуміння, чому відсутня заява до патріарха Кирила про припинення війни. При цьому, в період початку конфлікту, особливо в Криму, звучали благословення українським військовим «захищати Батьківщину від російських військових», де йдеться про оборонний характер протистояння⁵. Більше того, сильний вплив має риторика і публічний дискурс Патріарха Московського Кирила, чиєю місією була побудова духовно-геополітичної концепції «Руського миру» – моделі соціокультурної спільноти, яка стоїть вище державних кордонів і котра заснована на базі традиційних російських цінностей «православної духовності». РПЦ легітимізувала приналежність України до ядра сфери впливу Російської Федерації. Сам Кирило в 2014 році

1 Офіційний сайт УПЦ (МП): <https://church.ua/>

2 Статистика Міністерства культури України від 2019 року: https://risu.ua/religiyni-organizacii-v-ukrajini-stanom-na-1-sichnya-2019-r_n97463, а також уточнення статистики без додаткових даних за 2020 рік: <https://www.irs.in.ua/ua/statistics-of-religious-organizations-in-ukraine-2020>

3 Митрополит Онуфрій про конфлікт на Сході: <https://vicariate.church.ua/novosti-uk/blazhennishij-mitropolit-onufrij-pro-vijnu-nasxodi/>

4 Новина та фото з засідання парламенту: <https://www.radiosvoboda.org/a/news/27005934.html>

5 Заява Митрополита Білоцерківського і Богуславського Августина УПЦ (МП) для українських військових і після подій у Криму від 03.03.2014, сайт єпархії: <https://bilatserkva.church.ua/2014/03/03/mitropolit-avgustin-markevich-blagoslovlyayu-nashe-vijsko-na-zaxist-batkivshhini/>

заявляв, що в Україні відбувається «братовбивча громадянська війна» і просив «захисту православних християн сходу України, які в обстановці насильства, що посилюється з боку греко-католиків і розкольників, живуть у щоденному страху за себе і своїх близьких» у Патріарха Варфоломія⁶.

Важливим елементом є «православні громадські організації», якими прямо чи непрямо керує РПЦ або з якими співпрацює проросійське крило УПЦ (МП). Частина цих організацій діяли в Україні теж у рамках «Політики співвітчизників», одним із головних кураторів в Україні були депутати ВСУ Партії Регіонів. Приклади: «Союз православних громадян України», «Єдина Батьківщина» (СПГУ), Союз православних братств України (СПБУ), Православне братство св. Олександра Невського, Всеукраїнське громадське об'єднання «Православний вибір».

На територіях Криму⁷ і ОРДЛО церква зберігає зв'язок з місцевою владою, тому що не підпадає під заборону як «сектантська організація», продовжуючи діяти офіційно. При цьому, з української сторони деяким служителям висунуті підозри в антиукраїнській діяльності⁸, продажу зброї, а також допомоги терористичним організаціям⁹. Такі нечисленні документи значно підігрують мову ненависті і звинувачення в «проросійській» позиції та співпраці з «церквою окупанта».

Інтереси в регіоні конфлікту

Головним інтересом церкви в регіоні конфлікту є збереження і примноження впливу через розширення мережі парафій і залучення нових віруючих. Для ієрархів на різних рівнях важливо зберегти контакти з місцевою владою, що може призводити до додаткових благ і доступу до ресурсів на місцях як на підконтрольній, так і непідконтрольній територіях.

З огляду на різні політичні погляди і групи впливу всередині самої УПЦ (МП), фактично неможливо виділити єдину лінію розвитку. Нейтральна і чернеча позиція митрополита Онуфрія не відображає протистояння серед священників, які часто залежать від позиції єпархіального (регіонального) єпископа. Раніше проросійське крило церкви знаходило всіляку ресурсну і впливову підтримку, як, наприклад, з боку представників Партії регіонів і пізніше – президента України Віктора Януковича у вигляді виділення землі, вирішення юридичних питань, доступ до різних установ тощо. Групи впливу змінилися з часу отримання Томосу, так як група відкрито проукраїнських священників перейшла до ПЦУ, але різні настрої всередині зберігаються.

У цілому, УПЦ (МП) намагається максимально утриматися на позиції соціального і політичного нейтралітету, йдучи з публічного простору, щоб зберегти свої позиції «до кращих часів». Мова ненависті і переслідування ЗМІ, з одного боку, впливають на настрої віруючих, а з іншого допомагають зміцнити їх соціальні зв'язки шляхом згуртування за часів кризи.

6 Відділ зовнішніх церковних зв'язків РПЦ: <https://mospat.ru/ru/2014/08/14/news106782/>

7 Заява про свою позицію з боку Сімферопольської і Кримської єпархії УПЦ (МП), <http://crimea-eparhia.ru/index.php/59-events/15243-dukhovenstvo-kryma-podderzhalo-patriarkha-kirilla-i-mitropolita-onufriya>

8 Підозра двом священникам в антидержавній діяльності, новина <https://www.religion.in.ua/news/vazhливо/30284-sbu-obyavila-predosterezhenie-dvum-svyashhennikam-za-antigosudarstvennuyu-propagandu.html>

9 Підозра священника УПЦ (МП) в організації терористичної діяльності: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/63817762> і новина: <https://www.obozrevatel.com/crime/06837-korrektiroval-artu-svyaschennik-upts-mp-sbezhal-v-rossiyu-posle-sluzhbyi-dnr.htm>

Дії щодо конфлікту

Церква продовжує активну гуманітарну місію в зоні лінії розмежування і в регіонах своєї присутності, в тому числі і в ОРДЛО. Іноді цю допомогу пов'язують із пропагандою «Руського миру», проте такий випадок був зафіксований тільки спочатку конфлікту через роздачу російських підручників¹⁰ і проповідей з боку служителів. Інші частини проповідей і можливої пропаганди поки що не мають документальних підтверджень або розслідувань.

В УПЦ (МП) продовжує діяти Синодальне управління у справах капеланства¹¹, проте мало хто з військових капеланів зараз діє неофіційно після конфлікту і виходу зі складу Ради духовних наставників при Міноборони України¹², а також після уявної заборони присутності в частинах Нацгвардії, хоча і з уточненням, що в доступі до військової частини можуть відмовити представнику церкви, чий центр знаходиться в країні-агресорі (маючи на увазі РПЦ)¹³.

Вище керівництво церкви бере участь у складі Всеукраїнської Ради церков і релігійних організацій, підтримавши загальну стратегію побудови миру¹⁴, а також заклики до Володимира Путіна про звільнення в'язнів совісті і політв'язнів¹⁵, підтримання мирних ініціатив президента в 2014 році¹⁶, заяву про підтримку в допомозі захисту держави¹⁷ та інші.

Однією зі спроб втягнути УПЦ (МП) в активну миротворчу діяльність була заява Сергія Сивоха на посаді секретаря РНБО про роль посередника церкви¹⁸ в переговорах із ОРДЛО¹⁹, але подібна пропозиція викликала публічне засудження і не перейшла в практичне виконання.

10 Новина про передачу підручників історії за участю служителів УПЦ (МП) і РПЦ <https://www.religion.in.ua/news/vazhlivo/30195-rpc-i-upc-obespechivayut-rossijskimi-uchebnikami-shkoly-v-dnr.html>

11 Синодальний відділ щодо взаємодії з ЗСУ та іншими військовими формуваннями УПЦ (МП): kapelan.church.ua

12 Документ про роботу Ради: <https://www.mil.gov.ua/diyalnist/zvyazki-z-gromadskistyuu/rada-u-spravah-dushpastirskoi-opiki-pri-ministerstvi-oboroni-ukraini/normativni-dokumenti-ta-metodichni-rekomendaczii/2014/07/08/konczepczija-dushpastirskoi-opiki-u-zbrojnih-silah-ukraini/>

13 Офіційне роз'яснення Нацгвардії щодо «заборони» служінню священикам УПЦ (МП) у своїх частинах: <https://www.facebook.com/NGUmainpage/photos/a.775481315807114/1525744614114110/?type=3&theater>

14 Офіційний документ Стратегії, який буде згадуватися і далі: <https://vrciro.org.ua/ua/documents/uccro-peacebuilding-strategy-ukraine>

15 Звернення ВРЦіРО до Володимира Путіна про звільнення політв'язнів: <https://vrciro.org.ua/ua/statements/uccro-call-to-release-prisoners-of-conscience>

16 Заява на підтримку мирних ініціатив президента: <https://vrciro.org.ua/ua/statements/uccro-statement-about-peaceful-initiatives-of-president>

17 <https://vrciro.org.ua/ua/statements/uccro-statement-defence-ukraine>

18 Заява Сергія Сивоха: <https://www.youtube.com/watch?v=pcsanaUVMLU>

19 Дивитися пункт 1.1.3. Рада національної безпеки та оборони

Православна Церква України (ПЦУ)

Ім'я актора

Київська митрополія Української Православної Церкви (Православна Церква України)²⁰, предстоятель Єпіфаній (Сергій Думенко), митрополит Київський і всієї України

Офіційна позиція / функції щодо конфлікту

Отримання Томосу про автокефалію²¹ Православної Церкви України стало одним із ключових подій 2018 року, а також історичним поворотом у православних відносинах в Україні. Колишня УПЦ Київського Патріархату отримала офіційне визнання з боку Вселенського Патріархату, хоча і зі статусом митрополії. Активний вплив і допомогу в церковному питанні колишнього президента Петра Порошенка багато в чому визначило публічну позицію церкви, яка намагається залишатися головною «проукраїнською церквою» та «українською церквою для православних». Таке активне залучення до політичних і громадських справ, з одного боку, привернуло нових прихильників ПЦУ, а з іншого відштовхнуло частину віруючих, які не готові миритися з політизацією духовних структур.

На геополітичному рівні ПЦУ стала ще одним офіційним гравцем серед православних церков як фактор впливу в стосунках патріарха Варфоломія і патріарха Кирила. Надання Томосу, за оцінками більшості богословів, стало граничною точкою для посилення протистояння в православному світі.

На рівні релігійної карти України поява ПЦУ теж спровокувала багато в чому схожу ситуацію на початок 90-х років, коли відбувалися міжюрисдикційні протистояння, а також перерозподіл майна. Хвиля переходів православних парафій²² посилилася у січні 2019 року, але все ще не призвела до критичних змін у розмірі церкви, яка офіційно значно поступається чисельності організацій УПЦ (МП).

Публічно ПЦУ на чолі з митрополитом Єпіфанієм зберігає образ проукраїнської православної церкви, яка зміцнює політичну і церковну незалежність України. У своїх заявах він виступає проти війни, підкреслюючи, що Україні «не потрібен мир за будь-яку ціну, але мир справедливий»²³. Крім того, ієрархи намагаються підтримувати курс лібералізації і відкритості церкви, щоб залучити нових віруючих.

20 Офіційний сайт ПЦУ: <https://www.pomisna.info/uk/>

21 Хронологія отримання Томосу про автокефалію, Голос України: <http://www.golos.com.ua/article/314091>

22 Інтерактивна карта переходів парафій, РІСУ: <https://risu.org.ua/ua/index/exclusive/review/74069/>

23 Інтерв'ю митрополита Єпіфанія видання Радіо Свобода: <https://www.radiosvoboda.org/a/mytropolyt-interview/30233020.html>

Інтереси в регіоні конфлікту

ПЦУ проявляє активну позицію і просуває свої інтереси на двох рівнях. Перший — **геополітичний** — спроба отримати якомога ширше визнання з боку церковної спільноти і православного світу, щоб діяти як незалежний гравець на рівних з іншими. Це сприяє підтримці більш стриманої публічної позиції на відміну від минулого досвіду УПЦ (КП). На рівні **внутрішньої політики** церква підтримує імідж проукраїнської церкви з більш ліберальним ставленням, так як у її інтересах розширення географії свого впливу, в тому числі і в східних областях.

За словами активних служителів, миротворча роль ПЦУ повинна проявлятися в культурній роботі, в тому числі з ОРДЛО, через просування цінностей і проукраїнську позицію. Для цього вони зацікавлені в контакті з представниками регіональної влади та великого бізнесу, часто за рахунок і в протистоянні з місцевими структурами УПЦ (МП) для перерозподілу балансу впливу.

Стратегічним інтересом ПЦУ є зміцнення своїх позицій як «української церкви» до того рівня, коли вони стануть однозначними лідерами в очах суспільства на тлі проукраїнських активних греко-католиків і протестантів.

Дії щодо конфлікту

З моменту створення, ПЦУ отримала в своє розпорядження широку мережу військових капеланів, які служать у різних підрозділах Збройних Сил України та Нацгвардії, зміцнюючи свої позиції серед військових. Духовні наставники для військовослужбовців отримують переважно офіційне працевлаштування та зарплату, виконуючи різну підтримку підрозділів як у зоні конфлікту, так і під час ротацій, частіше в безпосередньому контакті з командуванням.

Активна соціальна позиція і розвинене соціальне служіння ПЦУ реалізується руками свого Синодального управління на чолі з архієпископом Сергієм Горобцовим, а також через неурядову організацію «Елеос-Україна»²⁴. Основні види діяльності — це гуманітарна допомога в зоні конфлікту, підтримка військовослужбовців та їх сімей, культурні проєкти, робота з молоддю і різні ініціативи щодо подолання наслідків конфлікту.

Вище керівництво церкви бере участь у складі Всеукраїнської Ради церков і релігійних організацій, підтримавши загальну стратегію побудови миру²⁵, а також заклики до Володимира Путіна про звільнення в'язнів совісті і політв'язнів²⁶, підтримання мирних ініціатив президента в 2014 році²⁷, заяву про підтримку в допомозі захисту держави²⁸ та інші.

Один з останніх проявів активної позиції – це участь у Круглому столі з питань релігійної свободи та політв'язнів, де церква підтримує загальну публічну позицію допомоги сім'ям політв'язнів і спроби вплинути на звільнення в'язнів совісті.

24 Див. пункт 3 у карті релігійних гравців.

25 Офіційний документ Стратегії, який буде згадуватися і далі: <https://vrciro.org.ua/ua/documents/uccro-peacebuilding-strategy-ukraine>

26 Звернення ВРЦіРО до Володимира Путіна про звільнення політв'язнів: <https://vrciro.org.ua/ua/statements/uccro-call-to-release-prisoners-of-conscience>

27 Заява на підтримку мирних ініціатив президента: <https://vrciro.org.ua/ua/statements/uccro-statement-about-peaceful-initiatives-of-president>

28 <https://vrciro.org.ua/ua/statements/uccro-statement-defence-ukraine>

Громадська організація «Елеос-Україна»

Ім'я актора

Громадська організація «Елеос-Україна»²⁹, керівник протоієрей Сергій Дмитрієв, діє з липня 2014 року.

Офіційна позиція / функції щодо конфлікту

Офіційно представляє Синодальний відділ соціального служіння ПЦУ, який очолює архієпископ і глава Донецько-Маріупольської єпархії ПЦУ Сергій Горобцов.

Своїми цілями вважає вирішення соціальних проблем і розвиток соціального служіння «на підставі демократичних цінностей і поза проявів дискримінації», а також створення мережі представництв по всій Україні. Публічно підтримує позицію ПЦУ, а також залучає до своєї діяльності митрополита Єпіфанія, при цьому підкреслюючи готовність до роботи зі світськими організаціями. Глава НВО Дмитрієв демонструє яскраву проукраїнську позицію з моменту переходу з лав священників УПЦ (МП) із Херсона до Києва і склад УПЦ (КП).

Інтереси в регіоні конфлікту

Організація з 2014 року активно намагається зайняти лідируючі позиції в сфері соціального служіння церкви в активній співпраці зі світськими ініціативами, що працюють з наслідками конфлікту. «Елеос-Україна» сьогодні представлена в 8 регіонах³⁰. В інтересах лідерів розширення мережі по всіх регіонах України, де представлена ПЦУ, для зміцнення її позицій і роботи з місцевим населенням. «Елеос» можна фактично назвати «православним Карітасом», який зацікавлений у більш тісній співпраці з нерелігійними групами і донорськими фондами.

У перспективі організація бачить себе лідерами в багатьох соціальних сферах, з акцентом на медичне забезпечення та роботи з наслідками конфлікту в культурних проєктах і збереженні пам'яті.

Дії щодо конфлікту

З середини 2014 року лідер організації є активним військовим капеланом при 30 ОМбр ВСУ України, почавши з гуманітарної підтримки військових та їх сімей. Організація переключилася з позиції активного гуманітарного служіння та допомоги постраждалим від конфлікту безпосередньо (наприклад, внутрішні переселенці) з 2016 року, зробивши акцент на розвитку медичних і культурних проєктів. Серед найвідоміших такі ініціативи як: Будинок Милосердя, проєкти з профілактики ВІЛ та СНІД інфекцій за участю релігійних організацій, акція «Книги на Схід», молодіжний хаб TeenClub, театр ветеранів, іконописні пленери та інші³¹.

29 Офіційний сайт ГО: <http://eleos.com.ua/>

30 Карта мережі організації: <http://eleos.com.ua/pro-nas/merezha-eleos-ukraine/>

31 Перелік основних проєктів організації: <http://eleos.com.ua/pro-nas/nashi-proekti/>

Публічна риторика про російсько-українську війну підтримується священником Сергієм Дмитрієвим і через історичні проекти. «Елеос-Україна» став ініціатором створення Стіни пам'яті біля Михайлівського собору в Києві, де зібрані портрети загиблих бійців із літа 2014 року. Завдяки цьому площа перед собором стала місцем для проведення різних публічних акцій щодо конфлікту (серед яких акції сімей загиблих).

Лідер організації є також представником Комісії з питань соціального служіння Всеукраїнської Ради церков і релігійних організацій, де активно лобював питання медичного служіння, стратегії побудови миру та інших документів спільно з колишнім віцепрезидентом Карітасу України отцем Андрієм Нагірняком.

У 2020 році створено Раду медичних капеланів України, лобюючи питання доступу служителів різних конфесій до медичних установ, з акцентом на паліативну допомогу. Раніше, з метою розвитку хосписів, було відкрито Будинок Марфи і Марії³² для духовно-психологічної допомоги при одній із інфекційних лікарень.

32 Офіційна сторінка в соцмережі: <https://www.facebook.com/pages/category/Religious-Organization/%D0%94%D1%96%D0%BC-%D0%9C%D0%B0%D1%80%D1%84%D0%B8-%D1%82%D0%B0-%D0%9C%D0%B0%D1%80%D1%96%D1%97-1122569021168787/>

Українська Православна Церква Київського Патріархату (УПЦ КП)

Ім'я актора

Українська Православна Церква Київського Патріархату, предстоятель Філарет (Михайло Денисенко), Патріарх Київський і всієї Русі-України

Офіційна позиція / функції щодо конфлікту

З початку протестів на Майдані і до сьогодні позиція УПЦ (КП) продовжує яскраву і впевнену проукраїнську позицію патріарха Філарета, який відкрито наголошував на важливості ролі своєї церкви. Наприклад, він раніше заявив, що «якби не УПЦ (МП), в Україні не було б війни»³³.

Така місіологічна позиція церкви, яка раніше викликала підтримку політично активних віруючих, сильно втратила свій публічний вплив після отримання Томосу та утворення ПЦУ. Хоча спочатку патріарх Філарет підтримав цей процес і навіть отримав статус почесного патріарха, пізніше він розкритикував появу нової церкви, звинувативши свою минулу команду в зраді і закликавши вірних боротися з митрополитом Єпіфанієм і ПЦУ³⁴.

Хоча публічно УПЦ (КП) продовжує позиціонувати себе як «українську церкву», її вплив після ПЦУ фактично зводиться до нуля з окремими повідомленнями в соціальних мережах про психологічну неврівноваженість предстоятеля без будь-яких підтверджень.

Інтереси в регіоні конфлікту

Якщо раніше головним інтересом УПЦ (КП) було збереження позиції проукраїнської церкви як політичної альтернативи УПЦ (МП), зараз всі інтереси зводяться до підтримки свого неоднозначного статусу і намагання зберегти колишніх прихильників. Бачення церкви орієнтоване на особисту позицію патріарха Філарета, який хотів би бачити крах проекту ПЦУ і повернення парафій у лоно УПЦ (КП) разом з впливом. За оцінками богословів, після відходу з життя лідера церкви більш імовірно, що всі, хто служителі увіллються в ПЦУ з небагатьма винятками, а УПЦ (КП) перестане існувати як окрема впливова структура.

Дії щодо конфлікту

До 2018 року і отримання Томосу, УПЦ (КП) активно публічно підтримувала нову владу в особі Петра Порошенка. Їх дії виявлялися в активному гуманітарному служінні. Незвичайним ходом стала мобілізація священників до лав військових капеланів, які масово вирушили на служіння в ЗСУ і Національну гвардію в зоні

³³ Його інтерв'ю для 5 каналу: <https://www.5.ua/suspilstvo/filaret-yakby-ne-bulo-v-ukraini-zaleznoi-vid-moskvy-tserkvy-ne-bulo-b-ukrainskoi-viiny-135643.html>

³⁴ Заява патріарха Філарета із закликом до віруючих: <https://www.unian.ua/society/10641435-zvertaytesya-do-vladi-protestuyte-filaret-zaklikav-viryani-do-borotbi-proti-epifaniya.html>

конфлікту, але пізніше їх число скоротилося, закріпившись на рівні окремих бригад і підрозділів, де служителі отримали працевлаштування.

Ще одним важливим ходом з боку патріарха Філарета був лист³⁵, адресований патріарху Кирилу, яке розцінили як спробу примирення, яка такою не була, відповідно до коментарів в УПЦ КП, і не дала фактичного результату.

Після публічного засудження створення ПЦУ і проведення Об'єднавчого собору, УПЦ (КП) фактично розірвала будь-які відносини з православним світом, пішовши в зону церковного відчуження. Це не завадило патріарху Філарету висвятити ще двох єпископів після відтоку ієрархів в ПЦУ і заново створив Синод УПЦ КП³⁶.

35 Копія оригіналу листа від патріарха Філарета до РПЦ: <https://rivne.church.ua/2017/11/30/original-lista-filareta-do-predstoyatelya-rpc-patriarxa-moskovskogo-i-vsijeji-rusi-kirila/>

36 <https://www.bbc.com/ukrainian/news-48755950>

Українська Греко-католицька Церква (УГКЦ)

Имя актора

Українська Греко-Католицька Церква, предстоятель Святослав Шевчук, Верховний архієпископ Києво-Галицький, митрополит Київський

Офіційна позиція / функції щодо конфлікту

З часів активної публічної підтримки протестів на Майдані і залучення більшої кількості прихильників не тільки із Західної України, УГКЦ залишається на активній проукраїнській позиції щодо конфлікту. Вони підтримують і отримують підтримку у відповідь від проукраїнської діаспори, в основному в Польщі, Канаді та США, створюючи образ «українських католиків». При цьому, представники УГКЦ намагаються говорити від імені всієї України, хоча вони представляють товариство західних регіонів. У Стратегії розвитку УГКЦ³⁷, зокрема, акцент зроблений на роботі на рівні кожної парафії, щоб потім могла змінитися загальна картина в церкві, що здійснюється через проєкт «Жива парафія».

Щодо конфлікту, представники УГКЦ на чолі з предстоятелем Шевчуком говорять про «риторику миру», намагаючись ініціювати публічні обговорення проблематики з лідерами наукового і громадського середовища, часто на базі аналітичних центрів Українського католицького університету в Києві та Львові. На теологічному рівні і в заявах архієпископа Святослава мир визначається як «справедливий»³⁸, тобто мир «не будь-якою ціною».

Інтереси в регіоні конфлікту

УГКЦ найбільш зацікавлена в тому, щоб перестати бути церквою тільки для Галичини, але вийти на загальноукраїнський рівень. На тлі їх активності з часів Майдану, багато представників центральних і східних регіонів дізналися про них ближче, але їм ще не вистачає церковного представництва і контакту з іншими віруючими.

Церква намагається розширити свій вплив і в зоні конфлікту, відкриваючи нові парафії і намагаючись працювати з місцевим населенням, яке часто ставиться до них як до «церкви бандерівців» і «католиків», що заважає активному просуванню. Тому лідери УГКЦ роблять ставку на розвиток служіння через мережу організацій Карітасу, де легше налагодити контакт із різними групами впливу через світські ініціативи допомоги, найчастіше постраждалим від конфлікту або людям у складних життєвих обставинах.

Геополітична стратегія УГКЦ залишається на рівні лобіювання своїх прав патріархату, виходячи з історичної пам'яті церкви до початку гонінь. Тому це питання час від часу піднімається на рівні закритих діалогів із Ватиканом, але

37 Тези та коментарі з приводу Стратегії розвитку УГКЦ: http://news.ugcc.ua/video/dvanadtsyat_tsitat_pro_vt%D1%96lennya_strateg%D1%96i_rozvitku_ugkts_v%D1%96d_eksperta_78949.html

38 Роз'яснення на офіційному сайті УГКЦ: http://news.ugcc.ua/video/glava_ugkts_potr%D1%96bno_peremogi_nelise_u_v%D1%96yn%D1%96_a_potr%D1%96bno_peremogi_nad_v%D1%96ynoyu_89597.html

навіть чи призведе до швидкого практичного результату через небажання Риму створювати розкол у світовій церковній спільноті. На рівні України ці інтереси УГКЦ проявляються як створення альтернативи Римо-католицької церкви для українських католиків, що часто проявляється через підкреслення проукраїнського характеру служителів і позиції в цілому.

Дії щодо конфлікту

Основні дії УГКЦ, крім офіційних заяв предстоятеля, проводяться через організації, ними ж створені. У першу чергу, це широкі гуманітарні та соціальні проекти «Карітас України» (див. детальніше в пункті 6), а також військове та медичне капеланство, яке часто відбувається в зоні конфлікту.

Окремим акцентом у сфері миротворчості є робота від імені Комісії з питань примирення (представник — священик Ігор Шабан), яка пізніше стала також називатися Комісією «Справедливість і мир». Основна мета її роботи – це проведення екуменічних ініціатив, таких як Тиждень солідарності християн із загальними молитвами в різних храмах, діалоги з іудеями і мусульманами про загальні суспільні питання.

Одним із найвідоміших центрів представництва є Український католицький університет (УКУ), який активно задіяний в соціо-політичній сфері. Щодо конфлікту в УКУ існує Волонтерська сотня³⁹, яка активно допомагає військовим і їхнім сім'ям в зоні конфлікту і родичам Небесної Сотні.

УГКЦ, завдяки своїм парафіям за кордоном, часто може діяти на міжнародному дипломатичному рівні – за рахунок спільних проектів із діаспорою, а також лобювання інтересів держави у Ватикані, що відбувалося неодноразово в рамках візитів українських військових⁴⁰ до Папи Римського і міжнародному паломництві офіцерів до Люрду⁴¹.

Вище керівництво церкви бере участь у складі Всеукраїнської Ради церков і релігійних організацій, підтримавши загальну стратегію побудови миру⁴², а також заклики до Володимира Путіна про звільнення в'язнів совісті і політв'язнів⁴³, підтримання мирних ініціатив президента в 2014 році⁴⁴, заяву про підтримку в допомоги захисту держави⁴⁵ та інші. Одне з останніх проявів активної позиції – це участь у Круглому столі з питань релігійної свободи та політв'язнів, де церква підтримує загальну публічну позицію допомоги сім'ям політв'язнів і спробам вплинути на звільнення в'язнів совісті.

39 Офіційна сторінка ініціативи: <https://hundred.ucu.edu.ua/>

40 Новина про зустріч українських військових і Папи Римського: <https://hromadske.ua/posts/papa-rymskyi-pryvitav-ukrainskykh-viiskovykh-u-vatykani>

41 Новина про останнє паломництво: <https://pilgrimage.in.ua/ukrajinski-vijskovi-ta-kapelany-povertayutsya-z-mizhnarodnoho-vijskovoho-palomnytstva/>

42 Офіційний документ Стратегії, який буде згадуватися і далі: <https://vrciro.org.ua/ua/documents/uccro-peacebuilding-strategy-ukraine>

43 Звернення ВРЦіРО до Володимира Путіна про звільнення політв'язнів: <https://vrciro.org.ua/ua/statements/uccro-call-to-release-prisoners-of-conscience>

44 Заява на підтримку мирних ініціатив президента: <https://vrciro.org.ua/ua/statements/uccro-statement-about-peaceful-initiatives-of-president>

45 <https://vrciro.org.ua/ua/statements/uccro-statement-defence-ukraine>

Карітас України

Ім'я актора

Міжнародний Благодійний Фонд «Карітас України»⁴⁶, президент Андрій Васькович

Офіційна позиція / функції щодо конфлікту

Офіційна позиція фонду збігається із загальною позицією і стратегічним баченням УГКЦ, доповнюючи пріоритетними для неурядової організації напрямками⁴⁷, зокрема допомога сім'ям, дітям, медична підтримка, соціальні проблеми міграції та інше.

Щодо конфлікту фонд демонструє активнішу позицію, ніж церква, так як один з пріоритетів його роботи – це побудова миру. Більш детально про цей напрямок можна дізнатися з проєкту «Подолання розломів» в описі дій актора.

У публічному просторі мережа організацій Карітас користується широкою довірою і відома своєю гуманітарною діяльністю на рівні з такими великими гравцями як «Червоний хрест» і «Людина в біді» завдяки масштабу допомоги та роботі в сірій зоні.

Інтереси в регіоні конфлікту

У рамках своєї широкої діяльності і відкриття нових представництв фонду в центральних і східних регіонах, Карітас України зацікавлений у стабільності розвитку і фінансової підтримки філій. Вони шукають пріоритетні напрямки роботи і нових партнерів, які змогли б допомогти зробити ефект від їх ініціатив більш тривалим.

Більш того, фонд використовує ресурс греко-католицьких громад і може пропонувати відкриття регіонального офісу, якщо там є активна ініціативна група і лідер-священик (обов'язкова умова для директора – священний сан). Таким чином, Карітас може діяти не тільки як нові неурядові ініціативи в перспективному регіоні, а й своєрідна франшиза соціального служіння. З цією метою був запущений масштабний проєкт «Жива парафія»⁴⁸, де разом вчилися співпрацювати служитель і мирянин (представник церковної громади), щоб розвивати спільні проєкти. Ще з моменту прийняття Стратегії розвитку УГКЦ, Жива парафія стала фактично рухом всієї церкви.

На тлі присутності і паралельної роботи римо-католицького Карітасу по всій Європі, греко-католицький Карітас України намагається не втрачати своїх позицій і активно просувати своє ім'я як в середовищі світських фондів, так і серед церковних ініціатив.

46 Офіційний сайт БФ «Карітас України»: <http://caritas.ua/>

47 Опис напрямків роботи фонду: <https://pilgrimage.in.ua/ukrajinski-vijskovi-ta-kapelany-povertayutsya-z-mizhnarodnoho-vijskovoho-palomnytstva/>

48 Опис проєкту: http://ugcc.ua/news/blazhenn%D1%96shiy_svyatoslav_zhiva_paraf%D1%96ya_klyuchova_pod%D1%96ya_nashoi_tserkvi_yaka_viznachit_nash_spos%D1%96b_zhittya_%D1%96_dushpastirstva_na_bagato_rok%D1%96v_vpered_84722.html

Дії щодо конфлікту

Спектр дій Карітас України має кілька напрямків. Перший — гуманітарний — широкомасштабна допомога групам населення, що постраждали від конфлікту, а саме предмети першої необхідності, надання психологічної, медичної, юридичної та матеріальної допомоги. Зокрема, це стосується різнопланових програм з реінтеграції ветеранів⁴⁹. Другий напрямок – побудова миру в широкому сенсі, через проєкт «Подолання розломів»⁵⁰, а саме розвиток роботи з територіальними громадами, їх фасилітація і консультування.

49 Про програму на офіційному сайті: <http://caritas.ua/uca/>

50 Посилання на сторінку проєкту від Карітас Київ, хоча вона активно діє і в інших регіонах: <https://www.facebook.com/KyivPB/>

Римо-католицька Церква (РКЦ)

Ім'я актора

Римо-католицька Церква України⁵¹, дипломатичний представник Ватикану, Апостольський Нунцій Клаудіо Гуджеротті

Офіційна позиція / функції щодо конфлікту

Римо-католицька церква по всьому світу, як і в Україні, проєктує дипломатичну позицію Ватикану. Її риторика найчастіше звучить через публічні проповіді і заяви Папи Римського і триває через виступи Апостольських Нунціїв у різних країнах-представництвах.

Українське суспільство, особливо проукраїнськи налаштовані християни різних конфесій, очікували більш активної позиції Риму щодо збройного протистояння на сході. При цьому твердження Папи залишилися стриманими, хоча і з надіями на мирне врегулювання конфлікту. Така позиція стала більш однозначною після зустрічі Патріарха Кирила і Папи Франциска в Гавані, де не прозвучало визнання російської агресії, а тільки загальні твердження про «необхідність примирення в протистоянні на території України»⁵². Пізніше, в одному з інтерв'ю, він назвав війну в Україні «гібридною», але не згадуючи про роль Росії в ній⁵³.

Папським Нунцієм в Україні з 2015 року був призначений архієпископ Клаудіо Гуджеротті, який ніс активне служіння в Грузії зі схожою політичною проблематикою. У своїх заявах він активно підкреслює важливість «діалогу, який визнає правду» без особливої конкретики⁵⁴ і роль гуманітарної допомоги з боку Риму.

Інтереси в регіоні конфлікту

Римо-католицька церква в Україні намагається не втрачати своїх стабільних позицій без акценту на активному розширенні, як це відбувається в разі інших християнських конфесій. У контексті лінії розмежування, для церкви спільно з Нунцієм важливо зберігати вільний доступ до своїх парафій на непідконтрольних українському уряду територіях, також гарантуючи повну свободу і безпеку своїх віруючих як на Донбасі, так і в Криму.

Дії щодо конфлікту

З часів початку збройного конфлікту, РКЦ підтримувала свою службу військових капеланів, яка значно поступається за масштабом УГКЦ або ПЦУ (в тому числі і через кількість римо-католиків серед військових). Їх служіння стало розвиватися більш активно після переходу колишнього пастора і творця Першого батальйону

51 Офіційний сайт Апостольської Нунціатури в Україні: <https://nunciaturekyiv.org/uk/>

52 Переклад Декларації Папи Франциска і Патріарха Кирила після зустрічі на Гавані: <https://credo.pro/2016/02/151894>

53 Папа Франциск про війну на Україні: <https://www.dw.com/ru/%D0%BF%D0%B0%D0%BF%D0%B0-%D1%84%D1%80%D0%B0%D0%BD%D1%86%D0%B8%D1%81%D0%BA-%D0%BE%D1%81%D1%83%D0%B4%D0%B8%D0%BB-%D0%B2%D0%BE%D0%B9%D0%BD%D1%83-%D0%BD%D0%B0-%D0%B2%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%BE%D0%BA%D0%B5-%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D0%B8%D0%BD%D1%8B/a-49492636>

54 Інтерв'ю Клаудіо Гуджеротті про війну на Україні: <http://kmc.media/2018/03/23/papa-francysk-mig-by-uvyity-do-normanskogo-formatu-posol-vatykanu.html>

військових капеланів Ігоря Шторма в РКЦ. Незабаром після цього, отримавши дозвіл продовжити капеланське служіння, він розвинув Християнську службу порятунку на базі Будинку отця Піо (лівий берег Києва), яка активно розвиває програми реабілітації та підтримки сімей учасників АТО.

Головною дією Папського Нунція Гуджеротті стали його візити⁵⁵ до парафій Донецька і Луганська, що викликало ряд питань і засуджень у публічній сфері. Зокрема, його звинувачували в тому, що він «підтримує окупантів», особливо через нерозуміння, яким чином йому вдалося отримати туди вільний доступ. Це ставить під сумнів потенційну миротворчу роль церкви як посередників, хоча у них є подібний успішний досвід за кордоном. Офіційні причини доступу представників РКЦ до територій невідомі, але, за словами інформантів, це стосувалося особистих дипломатичних домовленостей. Більше того, знову-таки офіційно, візити обмежувалися тільки участю в месях, так як більш широкий вплив не є можливим.

Найширшим гуманітарним проєктом за час конфлікту з боку РКЦ стала акція «Тато для України»⁵⁶, яка за два роки охопила багатьох жертв конфлікту в різних частинах України. Подобиці акції читайте в пункті 8.

Вище керівництво церкви бере участь у складі Всеукраїнської Ради церков і релігійних організацій, підтримавши загальну стратегію побудови миру⁵⁷, а також заклики до Володимира Путіна про звільнення в'язнів совісті і політв'язнів⁵⁸, підтримання мирних ініціатив президента в 2014 році⁵⁹, заяву про підтримку в допомозі захисту держави⁶⁰ та інші.

55 Новина про повторний візит до Донецька: <https://synod.ugcc.ua/data/apostolskyy-nuntsiy-znovu-vidvidav-okupovanyy-donetsk-492/>

56 Офіційна сторінка акції в Facebook: <https://www.facebook.com/popeforukraine/>

57 Офіційний документ Стратегії, який буде згадуватися і далі: <https://vrciro.org.ua/ua/documents/uccro-peacebuilding-strategy-ukraine>

58 Звернення ВРЦіРО до Володимира Путіна про звільнення політв'язнів: <https://vrciro.org.ua/ua/statements/uccro-call-to-release-prisoners-of-conscience>

59 Заява на підтримку мирних ініціатив президента: <https://vrciro.org.ua/ua/statements/uccro-statement-about-peaceful-initiatives-of-president>

60 <https://vrciro.org.ua/ua/statements/uccro-statement-defence-ukraine>

Акція «Папа для України»

Ім'я актора

Спеціальна гуманітарна акція Папи Римського Франциска «Папа для України»⁶¹, глава Єпископ-помічник Харківсько-Запорізької дієцезії РКЦ в Україні Ян Собіло.

Офіційна позиція / функції щодо конфлікту

Акція «Папа для України» була створена для надання гуманітарної допомоги після всесвітнього зібрання коштів на потреби потерпілого від збройного конфлікту населення в Україні за призовом Папи Франциска 24 квітня 2016 року. За час своєї роботи протягом двох років, координатори акції від імені Римо-католицької церкви підтримали понад 400 громадських проєктів, серед яких були як релігійні, так і світські ініціативи. Головним акції було задоволення потреб постраждалого населення.

Інтереси в регіоні конфлікту

Офіційно акція завершилася в кінці 2018 року, переслідувала гуманітарні функції в рамках дипломатичних відносин Ватикану в Україні. Оскільки вона вже не активна, на період своєї діяльності представники акції були зацікавлені в посиленні іміджу Ватикану і його зваженої позиції щодо конфлікту разом із гуманітарною підтримкою населення України. Активність і фінансова допомога «Папи для України» допомогла подолати скептицизм деяких критиків занадто нейтральної позиції Риму і підтримати високий рівень довіри особисто Папі Франциску, який залишається лідером⁶² на фоні інших релігійних лідерів.

Дії щодо конфлікту

У рамках акції представникам РКЦ в Україні вдалося підтримати понад 400 ініціатив із подолання наслідків збройного конфлікту, здебільшого через гуманітарну і соціальну підтримку жертв війни.

⁶¹ Офіційна сторінка акції в Facebook: <https://www.facebook.com/popeforukraine/>

⁶² Новина про рейтинг довіри до релігійних лідерів 2018 року: <https://credo.pro/2018/10/222220>

Всеукраїнська Рада церков і релігійних організацій

Ім'я актора

Всеукраїнська Рада церков і релігійних організацій⁶³, голова змінюється щорічно

Офіційна позиція / функції щодо конфлікту

Міжрелігійний дорадчий орган для вироблення спільного бачення і позиції щодо суспільно-політичних подій від релігійних організацій, які охоплюють приблизно 95% релігійного представництва в Україні.

Відносно війни, ще з початку протестів на Майдані, Рада намагалася оперативно реагувати на соціально-політичні тенденції, а саме закликати зупинити будь-які прояви насильства. Щодо миротворчості вони випустили кілька заяв, підтримавши загальну стратегію побудови миру⁶⁴, а також заклики до Володимира Путіна про звільнення в'язнів совісті і політв'язнів⁶⁵, підтримання мирних ініціатив президента в 2014 році⁶⁶, заяву про підтримку в допомозі захисту держави⁶⁷ та інші. Зокрема, в Стратегії будівництва миру декларуються загальні приписи з закликом до релігійних організацій сприяти побудові миру шляхом культурної роботи і служіння.

Інтереси в регіоні конфлікту

Одним із головних напрямків роботи Ради з моменту її створення є лобювання інтересів релігійного кола перед вищими рівнями влади в Україні. Це, зокрема, може стосуватися збереження прямого контакту з різними депутатськими групами, а також спроб блокування або просування законодавчих ініціатив, які відображають бачення Ради.

Для представників цікаво зберегти свою унікальну роль, розширюючи вплив як усередині країни, так і на міжнародному рівні, тому вони публічно підтримують загальну політику держави і реагують на ключові події з релігійної точки зору.

Дії щодо конфлікту

Крім публічних заяв від імені спільної Ради у різні періоди розвитку конфлікту, ВРЦіРО активно представляє інтереси релігійних організацій України (без врахування думки тих громад, які не ввійшли до її складу) на рівні дорадчих засідань ОБСЄ у Відні, заявляючи про необхідність моніторити переслідування

63 Офіційний сайт Совета: <https://vrciro.org.ua/ua>

64 Офіційний документ Стратегії, який буде згадуватися і далі: <https://vrciro.org.ua/ua/documents/uccro-peacebuilding-strategy-ukraine>

65 Звернення ВРЦіРО до Володимира Путіна про звільнення політв'язнів: <https://vrciro.org.ua/ua/statements/uccro-call-to-release-prisoners-of-conscience>

66 Заява на підтримку мирних ініціатив президента: <https://vrciro.org.ua/ua/statements/uccro-statement-about-peaceful-initiatives-of-president>

67 <https://vrciro.org.ua/ua/statements/uccro-statement-defence-ukraine>

на релігійному ґрунті в Криму та на Донбасі⁶⁸. Часто це стосується лобювання інтересів українських груп впливу на тлі публічного протистояння і пошуку контраргументів проти позиції з боку представників РПЦ, які заявляють про переслідування своїх віруючих. Риторичку РПЦ підтримують і представники УПЦ (МП), які іноді можуть суперечити виступам колег з ВРЦ⁶⁹.

Також представники ВРЦіРО спільно з Інститутом релігійної свободи⁷⁰ продовжують документування фактів переслідування, насильства або будь-якого обмеження прав людини в зоні конфлікту за релігійною ознакою. Пізніше ці випадки можуть використовуватися правозахисниками під час підготовки до позову до судів різних інстанцій.

Як згадувалося вище, ініціативній групі вдалося розробити й ухвалити Стратегію побудови миру від імені Ради, яку презентували в регіонах країни і рекомендували до практичного використання для роботи над побудовою миру.

68 Заклик ВРЦіРО моніторити переслідування на релігійному ґрунті: <https://www.irs.in.ua/ru/side-event-osce-hdim-2019-warsaw>

69 Новина про виступ делегації УПЦ (МП) на нараді ОБСЄ у Відні: <https://news.church.ua/2017/06/23/golova-predstavnictva-upc-pri-mizhnarodnix-jevropejskix-organizacijax-vzyav-uchast-v-naradi-obsje-u-vidni/>

70 Офіційна сторінка Інституту: <https://www.irs.in.ua/ru>

Капеланський рух у різних конфесіях, військове капеланство

Ім'я актора

Збірний образ руху військових капеланів від імені різних релігійних спільнот, деякі згадувалися вище в пунктах 1.4, 2.4 та 5.4 про службу військового капеланства в різних церквах.

Офіційна позиція / функції щодо конфлікту

Рух військового капеланства отримало друге дихання і виток розвитку після початку анексії Кримського півострова і гострої потреби окремих військових підрозділів. Хоча багато служителів починали свій шлях капелана з гуманітарної допомоги батальйонам і бригадам⁷¹, пізніше їх роль кристалізувалася й отримала офіційний статус.

Зараз офіційна позиція виглядає як підтримка загальнодержавного бачення конфлікту (за обов'язком військової служби в штаті ВСУ), а також власної релігійної організації.

Інтереси в регіоні конфлікту

Якщо говорити про службу військових капеланів у цілому, опускаючи конфлікти між представниками окремих церков, головним інтересом для них є стабільна підтримка своєї служби в штаті ЗСУ і на законодавчому рівні. Зокрема, це отримання офіційного статусу учасників бойових дії, соціальної і медичної страховки, визнання від держави і фінансова підтримка (в тому числі витрати на необхідні ресурси як витрати на бензин під час переміщення по лінії розмежування). На даний момент військові капелани активно співпрацюють із ВСУ і Нацгвардією, з окремими ініціативами підтримки місцевої поліції.

Дії щодо конфлікту

Зараз з боку міжрелігійного руху військових капеланів відбувається різноманітна підтримка військових і командування на рівні кадрової роботи з військовим складом і офіцерами. Зокрема, служителі, крім задоволення духовних запитів, часто допомагають вирішувати актуальні проблеми підрозділу і можуть тісно співпрацювати з військовим психологом або частково замінювати його в умовах відсутності.

Капелани продовжують підтримку соціальних контактів із сім'ями військовослужбовців, а також інформування військових (новини, політичні рішення, зв'язок із зовнішнім світом), пошуки додаткових ресурсів для потреб армії або інших підрозділів. Іноді робота з сім'ями військових відбувається в формі активних соціальних проєктів, як, наприклад, сімейні реколекції, які

71 Стаття про зміни і динаміці розвитку військового капеланства в Україні з 2013 року, Каленіченко Т.А.: https://www.academia.edu/24232001/Changing_focus_on_Military_Chaplaincy_Religious-Spiritual_Counseling_and_Care_in_Ukraine

влаштовують представники УГКЦ⁷².

Хоча це і не є фактичним завданням військових капеланів, часто вони допомагають налагоджувати комунікацію між військовими підрозділами та офіцерами зокрема, особливо якщо вони зобов'язані піклуватися про відразу кілька частин.

Ще одну важливу роль у контексті комунікації відіграє співпраця капеланів із СІ-МІС — Службою цивільно-військового співробітництва. Міноборони запускло пілотний проєкт мобільних бригад, куди входили священник-капелан, військовий психолог і замполіт, які повинні були вирішувати актуальні проблеми в різних частинах лінії розмежування з цивільним населенням. Такі бригади, за відгуками командування і самих офіцерів, довели свою ефективність і допомагали налагоджувати зв'язки з місцевими громадами в умовах динамічних змін на лінії фронту.

72 Новина про роботу з сім'ями АТО в Дрогобичі, УГКЦ: http://ugcc.ua/news/duhovnopsiholog%D1%96chnu_reab%D1%96l%D1%96tats%D1%96yu_voin%D1%96v_atoos_ta_ihn%D1%96h_rodin_proveli_v_drogobich%D1%96_88902.html

